

UOT 332.6

Ülkər Məmmədova
Azərbaycan Əmək və Sosial
Münasibətlər Akademiyası
ulker555@mail.ru

KƏND TƏSƏRRÜFATI İSTEHSALÇILARININ KREDİTƏ ÇIXIŞININ ASANLAŞDIRILMASININ XARİCİ TƏCRÜBƏSİ

Məqalədə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə təminatının yaxşılaşdırılması, onların kredit resurslarına çıxışının asanlaşdırılması üzrə xarici təcrübənin araşdırılması zərurəti əsaslandırılmışdır. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışında mühit yaradan üç əsas amildən birinin səmərəli kreditləşdirmə olduğu göstərilmişdir. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının səmərəli kreditləşdirilməsi üzrə Qərbi və Şimali Avropanın bəzi ölkələrinin təcrübəsi təhlil edilmişdir. Kanadanın kreditləşmə hesabına kənd təsərrüfatını dəstəkləməsi təcrübəsinə nəzər salınmışdır. Yaponiyada kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kredit resurslarına çıxışının asanlaşdırılması təcrübəsinə münasibət bildirilmişdir. Şərqi Avropanın postsosialist ölkələrinin müvafiq təcrübəsi tədqiq olunmuşdur. Nəzərdən keçirilmiş xarici təcrübənin Azərbaycanda tətbiqi imkanları qiymətləndirilmişdir.

Məqsəd: kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kredit resurslarına çıxışının asanlaşdırılması üzrə xarici təcrübənin araşdırılmasıdır.

Metodologiya: tədqiqat işində iqtisadi-statistik və təhlil metodundan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi: Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması baxımından prioritet olan əlverişli kredit təminatı sisteminin qurulması istiqamətində xarici təcrübənin tətbiqi üçün bank sistemində zəruri təşihlər edilməlidir. Kənd təsərrüfatına kredit kommersiya bankları tərəfindən bank kreditlərinə dövlət zəmanəti verilməklə və faiz dərəcələri subsidiyalaşdırılmaqla həyata keçirilə bilər. İstehsalçılarının kreditlə təminatının yaxşılaşdırılması üçün onlar faiz dərəcələrinin müəyyən edilməsi zamanı banklarla birgə qərar qəbul etmək imkanına malik olması vacibdir.

Açar sözlər: xarici təcrübə, kredit resurslarına çıxış, Qərbi, Şimali və Şərqi Avropa ölkələrinin təcrübəsi, səmərəli kreditləşdirmə, kənd təsərrüfatı istehsalçıları, tətbiq

GİRİŞ

Qabaqcıl təcrübənin təhlili və qiymətləndirilməsi inkişafın sürətini artıran və əhatə dairəsini genişləndirən mühüm amildir. Bu baxımdan kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə təminatının yaxşılaşdırılması, onların maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması üzrə qabaqcıl xarici təcrübənin araşdırılması xüsusi önəm kəsb edir. Müasir dövrdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışında mühit yaradan üç əsas amilin əsas xarakteristikaları araşdırılmalıdır: səmərəli kreditləşdirmə, sığorta və sahənin investisiya cəlb ediciliyinin artırılması üzrə xarici təcrübə. Təqdim olunan məqalədə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kredit resurslarına çıxışının asanlaşdırılması üzrə Qərbi və Şimali Avropa, Kanada, Yaponiya, Şərqi Avropa və bir sıra digər regionların ölkələrinin təcrübəsi araşdırılmışdır.

**Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının səmərəli kreditləşdirilməsi üzrə
Qərbi və Şimali Avropa təcrübəsi**

Maliyyə resurslarına çıxış və onlardan istifadə səmərəliyi kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün həyati məsələlərdir. Sahənin yüksək riskli olması, eyni məhsul istehsalçılarının eyni ərazidə çox sayda fəaliyyət göstərməsi səbəbindən rəqabət mübarizəsinin kəskinləşməsi, gəlirlik səviyyəsini aşağı olması və bu kimi bir sıra digər amillər kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə resurslarına çıxışının asanlaşdırılması, həmin resurslardan səmərəli istifadənin təmin edilməsi məsələsinə daim artan marağı şərtləndirir.

Aqrar sahənin özünəməxsus cəhətləri kifayət qədər dayanıqlı olsa da, müxtəlif ölkələrdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışı mühitində və həmin maliyyə resurslarına çıxışın asanlaşdırılması imkanlarında kifayət qədər fərqlər vardır. Bu və digər səbəblərdən, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılmasının müxtəlif ölkələrdə sınaqdan çıxarılmış təcrübəsinin təhlili və qiymətləndirilməsi məqsədəuyğundur. Bazar münasibətlərinin formalaşma və inkişaf səviyyələrinin müxtəlifliyi, aqrar sahəyə münasibətdə dövlətin və cəmiyyətin tutduğu mövqedəki fərqlər, bu və ya digər dövlətin aqrar istehsal siyasəti və bir sıra bu kimi amillər, haqqında danışılan təcrübənin araşdırılmasının məqsədəuyğun olduğunu söyləməyə əsas verir.

Kreditləşdirmə tarixi müxtəlif sistemlər, fəaliyyət sxemləri və s. ilə zəngindir. İnkişafın müxtəlif səviyyələrində kreditləşdirmənin üsulları fərqli olsa da, zaman keçdikcə onlar təkmilləşmiş, aqrar istehsalçıların maraqlarını nəzərə almaq istiqamətində davamlı cəhdlər göstərilmişdir. Bununla belə postsovet və postsosialist məkanlı ölkələri uzun illər bu prosesdən kənarda qalmışdır. Odur ki, bazar münasibətlərinin fonunda aqrar sığorta münasibətlərinin təşəkkülü üzrə müxtəlif ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsi obyektiv zərurətə çevrilmişdir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kreditləşdirilməsi üzrə Avropa, xüsusilə Qərbi Avropa təcrübəsi inkişaf edən ölkələrdə aqrar sahənin kreditlə təminatının perspektivlərini müəyyən etmək baxımından maraqlı hesab edilir. Avropada ötən əsrin ikinci yarısından vüsət alan inteqrasiya prosesləri kənd təsərrüfatına həlledici təsir göstərmişdir. Bu amilin kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışında da yeri və rolu əhəmiyyətlidir. Başqa sözlə, Qərbi Avropa ölkələrində aqrar sahənin maliyyə təminatında inteqrasiya amilinin rolunu sərf-nəzər etmək doğru olmazdı.

Kənd təsərrüfatının son əsrdə xüsusi diqqət verildiyi Qərbi Avropada Fransanın aqrar ənənələri məcmu səmərəlilik məşğulluq və sahənin iqtisadi məqsədəuyğunluğuna xidmət edir. XX əsrin sonlarında bu ölkədə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması baxımından atılan addımlar diqqətə layiqdir. Belə ki, həmin dövrdə kənd təsərrüfatının bank kreditləşdirilməsində inhisarçı rolunu oynayan Fransa Aqrar Bankı (Credit Agricole) öz yerini tədricən kooperativ banklara verdi. Həmin banklar, hazırda fermerin maraqlarına cavab verən rəqabət şəraitində işləyirlər. Fransada güzəştli kredit mexanizmi fəal surətdə istifadə olunur. Maraqlı doğuran bir məqamı xüsusi olaraq qeyd etmək, zənnimizcə yerinə düşər. Məsələ ondadır ki, haqqında danışılan kreditlərin məbləğinin üçdə ikisindən çoxu, cari istehsal ehtiyaclarına deyil, abadlaşdırma və modernləşdirmə məqsədlərinə yönəldilir. Belə ki, aşağıdakı mənbədə göstəriləndiyi kimi “Fransada güzəştli kreditlərin ümumi həcmnin 70%-dən çoxu təsərrüfatların abadlaşdırılması və modernləşdirilməsi məqsədi ilə verilir. Dövlət mövcud iqtisadi siyasətin ehtiyaclarına uyğun olaraq güzəştli kreditlər vermək şərtlərini dəyişdirir. Kənd təsərrüfatı istehsalında yeniliklər tətbiq edən və fəaliyyətə yenidən başlayan gənc fermerlər və yeni təsərrüfatlar üçün xüsusi güzəştli kreditləşdirmə rejimi yaradılır ” [1, s.108]. Belə vəziyyət fermerlər

arasında, kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan, daha dəqiq desək fermer təsərrüfatı yaradan gənclərin sayını və aqrar innovasiyalara həssaslığı artırır.

Postsovet məkanı ölkələrində proqram məqsədli yanaşma üzrə müəyyən təcrübə vardır. Odur ki, aqrar sahənin maliyyə təminatına həmin yanaşmanın fəal surətdə tətbiq edildiyi ölkələrin təcrübəsinə maraq böyükdür. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılmasının İspaniya təcrübəsi proqram-məqsədli yanaşma nümunəsi hesab oluna bilər. Rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsində əmək, maliyyə və texnologiya amillərinin optimal nisbətini təmin etməyin zəruriliyini qəbul edərək bu ölkədə “kənd təsərrüfatı sektorunun maliyyələşdirilməsini yaxşılaşdırmaq üçün Fəaliyyət Planı hazırlanmışdır ki, bu da:

- kənd təsərrüfatı istehsalçılarının dövlət və özəl maliyyə mənbələrinə çıxışının asanlaşdırılması;
- dövriyyə vəsaitlərinin komplektləşdirilməsi üçün likvidliyin artırılması;
- kredit və maliyyələşdirmə şərtlərinin yaxşılaşdırılması;
- sahə müəssisələrinin mövcud borclarının yenidən maliyyələşdirilməsi məqsədi daşıyır” [2, s.168].

Qərbi Avropa ölkələrində, habelə dünyanın inkişaf etmiş digər ölkələrində kənd təsərrüfatı istehsalçılarının əlverişli kreditlərə əlyətənliyini təmin etmək üçün bank sistemində müxtəlif institusional yanaşmalar tətbiq edilir. İnkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışı baxımından, onlara bank sistemində imtiyazlar verilməsi nəzərdə tutulur. Haqqında danışılan ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, aqrar sahənin inkişafı üzrə ixtisaslaşdırılmış bankların fəaliyyəti müsbət nəticələr versə də [1, s.106-110; 2, s. 166–174; 3, s. 340-350 və s.], onların fəaliyyəti, heç də həmişə zəruri amil kimi ortaya çıxmır. Bu baxımdan, Böyük Britaniya təcrübəsi xüsusi maraq doğurur. Məsələ ondadır ki, böyük tarixə malik olan kənd təsərrüfatının yüksək inkişafı fonunda Böyük Britaniyada sahədə kredit siyasətinin prinsipləri, iqtisadiyyatın digər sahələrindən, demək olar ki, fərqləndirilmir. Bu ölkədə ixtisaslaşdırılmış kənd təsərrüfatı bankı da fəaliyyət göstərmir. Sahənin kreditləşdirilməsi ilə, əsasən iri kommertiya bankları (Midland Bank, Barklayz Bank, Lloyd Bank və s.) məşğul olur. Fərqli cəhət permanent (fasilsiz) adlanan kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin və kreditlərin həcmnin müəyyən edilməsində fermerlərin yaxından iştirakının təmin edilməsidir.

"Kənd təsərrüfatına qoyulan investisiyaların maliyyələşdirilməsi əsasən permanent kredit adı altında həyata keçirilir. Bank və fermer hər il fermerin iqtisadi vəziyyətindən asılı olaraq faiz dərəcəsi, kreditin məbləği barədə razılığa gəlirlər. Bundan əlavə, burada bank olmayan ixtisaslaşmış təşkilatlar geniş fəaliyyət göstərir" [1, s.107].

Böyük Britaniya təcrübəsində zənnimizcə, inkişaf edən ölkələrin aqrar sahəsinin səmərəliliyi baxımından mühüm olan daha bir cəhəti də qeyd etməliyik. Bu meliorasiya şirkətinin modernləşdirilməyə dəstək məqsədilə onilliklər müddətində dəyişməz faizlə fermerə borc verməsidir. Başqa sözlə, bank sisteminin bu və ya digər sahəyə imtiyazlar təqdim etməsinin çətin olması faktı, haqqında danışılan ölkədə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması üçün kifayət qədər uğurlu alternativlər tapılmasına gətirib çıxarmışdır. Onu da qeyd edək ki, Böyük Britaniyada haqqında danışılan dəstək təkcə meliorasiya sahəsində göstərilir. Aqrar xidmətlərin digər profilləri üzrə də fəaliyyət göstərən şirkətlər də vardır.

İtaliya inkişaf etmiş və yüksək məhsuldarlığa malik kənd təsərrüfatına malikdir. Bu ölkə kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarına olan daxili tələbatının dördü üçün ödəyir. Avropada baş verən intensiv inteqrasiya proseslərindən sonra burada taxıl və ət istehsalı, proqramlı şəkildə bir qədər azaldılmış, bitkiçiliyin digər sahələri, xüsusilə tərəvəzçilik və

meyvəçilik innovasiyalı surətdə sürətlə inkişaf etdirilmişdir. Kənd təsərrüfatı istehsalçı-
larının maliyyəyə çıxışı vəziyyəti və onun innovasiyalı əsasda yaxşılaşdırılması məsələləri
İtaliyanın mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanlarının fəaliyyət prioritetlərindən biridir. Bu
baxımdan 2014-2020-ci illər üzrə İtaliyanın kənd ərazilərinin inkişaf Proqramı, zənnimizcə
diqqətə layiqdir.

Proqram çərçivəsində yaradılan – fermerlərə və kənd təsərrüfatı işçilərinə innova-
siyalı informasiya xidməti üzrə rəqəmsal sistem (AssInCampo) inkişafın yeni keyfiyyət
mərhələsinə keçid üçün nəzərdə tutulur. Haqqında danışılan rəqəmsal sistemin inkişafında
mühüm istiqamətlərdən biri kənd təsərrüfatı istehsalçıların maliyyəyə çıxışının asanlaş-
dırılmasıdır. Bu məqsədlə İtaliyada "fermerlərə informasiya dəstəyi verən, kənd təsərrüfat
sığortasının düzgün təşkili üçün lazımı tövsiyələr əldə etməyə şərait yaradan, inzibati
prosedurları sürətləndirən və sadələşdirən, kənd təsərrüfatı sığortası bazarı ilə bağlı aktual
informasiyanı özündə cəmləşdirən AssInCampo adlı xüsusi bir veb tətbiq yaradılmışdır"
[4]. Diqqətəlayiq cəhət, AssInCampo veb tətbiqində kənd təsərrüfatı istehsalçıların
maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması üzrə iqtisadi, inzibati, maliyyə, sığorta və s. kimi
bütün əsas aspektlərin vəhdətdə nəzərdən keçirilməsi üzrə davamlı və kifayət qədər uğurlu
cəhdlərdir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçıların maliyyəyə çıxışını asanlaşdıran üsul və vasitələrin
təkmilləşdirilməsi istiqamətində Şimali Avropanın daha çox inkişaf etmiş ölkələrinin
təcrübəsi də diqqətdən kənarda qalmamalıdır. Bu baxımdan Finlandiya təcrübəsi maraq
doğurur. Aqrar sahədə kiçik və orta biznesin üstünlük təşkil etdiyi Finlandiyada heyvan-
darlıq daha çox inkişaf etmişdir. Heyvandalığın tələbatını, əsasən ödəyən yem istehsalında
innovasiyalı inkişafın xarakteristikaları diqqətəlayiqdir. Fermerlərin maliyyəyə çıxışının
vəziyyəti nəinki digər ölkələr, habelə Qərbi Avropa ölkələri sırasında müsbət cəhətləri ilə
kifayət qədər seçilir. Bu ölkədə kənd təsərrüfatı istehsalçıların maliyyəyə çıxışını daha
da yaxşılaşdırmaq üçün bütün mümkün vasitələrin optimal kombinasiyasını əldə edilməsi
istiqamətində son dövrlərdə daha fəal tədbirlər görülür. Başqa sözlə "Finlandiyada
fermerlərə dəstək qrantlar formasında, faiz dərəcələri subsidiyalaşdırılmış kreditlər,
kreditlərə dövlət zəmanətləri və ya bu üç formanın kombinasiyası kimi göstərilir" [2,
s.171].

Kanada təcrübəsi

Kənd təsərrüfatının inkişaf səviyyəsinə görə dünyada lider ölkələrdən biri kimi
Kanadada istehsalçıların maliyyəyə çıxışı daim diqqət mərkəzindədir. Bu, əmil yəni aqrar
istehsalçıların maliyyəyə əlverişli çıxışı sahənin intensiv inkişafını şərtləndirən amillərdən
biri kimi qəbul edilir. Ölkədə kənd təsərrüfatına kredit verilərkən sahənin, mövsümün,
inkişafın, demək olar ki, bütün əsas parametrləri nəzərə alınır. Belə ki, Kanadada “yaz-tarla
işləri üçün faizsiz avans kreditləri, payızda isə faizsiz kreditlər verilir ki, bu da kənd
təsərrüfatı istehsalçılarına mövsümi məhsulların satışını təxirə salmağa imkan verir. Kənd
təsərrüfatı kreditləşməsinin əsası 1959-cu ildə qoyulmuş Fermer Kredit Korporasiyası
tərəfindən həyata keçirir. Korporasiya torpaq satın-alınması, bina və tikililərin inşası və
yenidən qurulması, heyvanlar, maşın, avadanlıq, gübrə, toxum alınması üçün kreditlər
verir. Kreditin müddəti 10 ildən 30 ilədəkdir "[3, s.346-347].

Yaponiya təcrübəsi

Asiya qitəsinin bir çox ölkələrində kənd təsərrüfatı sistemi dünyanın digər
regionlarından xeyli dərəcədə fərqlənir. Bununla belə, burada da innovasiyalı inkişafa artan
diqqət, həmin sistemin dünya standartlarına uyğunlaşmasına gətirib çıxarır. Qitənin və

dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrindən biri kimi Yaponiya kənd təsərrüfatının inkişafı baxımından xeyli dərəcədə məhdud təbii resurslara malikdir. Belə ki, ölkə ərazinin yalnız beşdə biri əkinə yararlıdır. Onu da qeyd etmək ki, bu ərazilər, göstərilən ciddi cəhdlərə baxmayaraq urbanizasiya proseslərinin nəzərəcarpacaq təzyiqinə məruz qalır. Başqa sözlə, kənd təsərrüfatına yararlı ərazilərin şəhər infrastrukturunu altında qalması prosesi, son dövrlərdə zəifləsə də, hələ də davam edir.

İqtisadiyyatın digər, xüsusilə yüksək texnoloji sənaye sahələrinə nisbətən Yaponiyada kənd təsərrüfatı inkişaf baxımından bir qədər geri qalır. Burada bitkiçilik sahəsi qismən daha çox inkişaf etmişdir. Sahənin innovasiyalı intensiv inkişaf məsələləri daim diqqət mərkəzindədir. Kənd təsərrüfatına sistemli himayə göstərilir, o cümlədən onun bir çox sahələri fəal surətdə subsidiyalaşdırılır. “Yaponiyada əsas maliyyə qurumu Kənd Təsərrüfatı və Meşə Təsərrüfatı Mərkəzi Kooperativ Bankıdır. Kooperativ kreditləşmənin məqsədi üzvlərin qarşılıqlı maliyyələşdirilməsi olduğundan, kooperativ kreditləri adətən, qısamüddətli xarakter daşıyır. Uzunmüddətli kreditlər əsasən kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılığın maliyyələşdirilməsi üçün dövlət korporasiyası vasitəsilə dövlətin uzunmüddətli maliyyələşdirmə proqramları ilə təmin olunur” [1, s.108].

Şərqi Avropa təcrübəsi

Şərqi Avropanın postsosialist məkanı ölkələrində aqrar sahədə sivil bazar münasibətlərinin formalaşması və inkişafı üçün, onilliklər ərzində həyata keçirilmiş islahatlar artıq öz müsbət nəticəsini göstərir. Əlbəttə, həmin ölkələrin hamısında irəliləyişlərin eyni tempini əldə etmək mümkün olmamışdır. Mərkəzləşdirilmiş iqtisadiyyat şəraitində belə kollektiv təsərrüfatların, demək olar ki, fəaliyyət göstərmədiyi Polşada kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması son onilliklərdə aqrar siyasətin prioritetlərindən biri olmuşdur. Dövlət sahəyə bank kreditlərini cəlb etmək üçün bəzən faiz ödənişlərinin, hətta 50 faizini öz üzərinə götürür. “Polşada kənd təsərrüfatı kreditləri üzrə ixtisaslaşmış bir neçə bank, o cümlədən BGZ fəaliyyət göstərir. Dövlət uzunmüddətli kreditlərin (10 ilə qədər) faiz dərəcəsinin yarısını kompensasiya edir” [3, s. 345]. Ölkədə kənd təsərrüfatının aqrobiznesə çevrilməsinin sürətləndirilməsi üçün sistemli təşviq tədbirlərinin hazırlanması və yerinə yetirilməsi xətti yeridilir. O cümlədən, burada kənd təsərrüfatının bir sıra sahələrində sahibkarlıq fəaliyyətinin təşviq edilməsi üçün böyük güzəşt nəzərdə tutan kreditlərdən istifadə olunur. “Polşada kənd təsərrüfatı sektoruna güzəştli kredit verilməsi də geniş yayılmışdır. Bu zaman sahibkar bankın faiz dərəcəsinin cəmi 3%-ini ödəyir, dövlət isə qalan hissəni banka qaytarır” [2,s.170].

Aqrar sahənin kreditləşdirilməsi baxımından Şərqi Avropa ölkələrində tətbiq edilən sistemlərdə oxşar cəhətlər çoxdur. Belə ki, həmin ölkələrdə kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması tədbirləri çərçivəsində institusional strukturun formalaşdırılması üçün xeyli dərəcədə oxşar addımların atılması müşahidə olunur. Aşağıdakı mənbədə, həmin addımların konseptual baxımdan yaxınlığını görmək mümkündür. “Litvada kooperativ əsasda 12 kredit ittifaqı yaradılmışdır. Dövlət bu prosesdə, onları gəlir vergisindən azad etməklə uçot, idarəetmə və marketinqin vahid sistemini inkişaf etdirməklə birbaşa iştirak etmişdir; Sloveniyada Əmanət və Kredit Xidmətləri Birliyi, Estoniyada dövlətin maliyyə dəstəyi ilə Mərkəzi Birliyə birləşdirilmiş 11 əmanət və kredit assosiasiyası yaradılmışdır; Bolqarıstanda, Avropa Birliyinin maliyyə dəstəyi ilə kiçik fermerlər üçün qarşılıqlı kreditləşdirmə fondları sistemi yaradılmışdır” [1, s.109]. Haqqında danışılan ölkələrdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması tədbirlərinin institusional mühitinin yaxşılaşdırılması prosesi, Avropa Birliyi təcrübəsi nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməkdə davam edir.

Ümumiləşdirmə

Dünya ölkələrinin kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması üzrə əldə etdiyi təcrübə barədə yuxarıda deyilənlərlə kifayətlənmək, əlbəttə çətinlikdir. Bununla belə qeyd edək ki, məhz inkişaf etmiş və postsosialist (Şərqi Avropa) ölkələrinin təcrübəsinə diqqət verilməsi, zənnimizcə məqbuldur. Məsələ ondadır ki, Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması istiqamətində qərarların qəbulu zamanı, inkişaf etmiş ölkələrin qabaqcıl təcrübəsi nəzərə alınmalıdır. Şərqi Avropanın postsosialist ölkələrinin təcrübəsi bazar iqtisadiyyatına keçid və sivil bazar münasibətlərinin formalaşdırılması təcrübəsi kimi ölkəmiz üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Postsovet məkanı ölkələrinin müvafiq təcrübəsinə gəldikdə isə, qeyd edək ki, həmin təcrübəyə yeri gəldikcə müraciət ediləcəkdir.

İndi isə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması baxımından prioritet olan əlveriş kredit təminatı sistemi qurulması istiqamətində xarici təcrübəni ümumiləşdirməyə cəhd edək. İlk növbədə, onu qeyd edək ki, sahənin kreditləşdirilməsində kooperativ banklar, bank olmayan kredit təşkilatları və ixtisaslaşdırılmış banklar mühüm rola malikdir. Adətən, haqqında danışılan ölkələrdə həmin bankların bir və ya iki növü fəaliyyət göstərir. Deyək ki, ABŞ və Kanadada bank olmayan kredit təşkilatları, Fransa, Almaniya, Yaponiya kimi ölkələrdə kooperativ banklar üstünlük təşkil edir. Başqa sözlə, “kənd təsərrüfatının kreditləşdirilməsi kooperativ banklar tərəfindən həyata keçirilir (Almaniya, Polşa, Fransa, Yaponiya); kənd təsərrüfatını dəstəkləyən bank olmayan kredit təşkilatları fəaliyyət göstərir (Kanada, ABŞ); kredit dəstəyi bir və ya bir neçə böyük ixtisaslaşmış bank tərəfindən təmin olunur (Hollandiya, Hindistan), kənd təsərrüfatına kredit kommersiya bankları tərəfindən bank kreditlərinə dövlət zəmanəti verilməklə və faiz dərəcələri subsidiyalaşdırılmaqla həyata keçirilir (Avstriya, Braziliya, Böyük Britaniya, Çin)” [3, s.348]. Əlbəttə, yaddan çıxarmaq olmaz ki, adı çəkilən ölkələrin, demək olar ki, hər birində “eyni zamanda, müxtəlif maliyyələşdirmə sxemləri fəaliyyət göstərir, təsnifat dominant olan və ya digər dövlətin bazasında aparılır” [5, s.152].

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyəyə çıxışının asanlaşdırılması, onların kreditlə təminatının yaxşılaşdırılması üçün, istehsalçılar faiz dərəcələrinin müəyyən edilməsi zamanı banklarla birgə qərar qəbul etmək imkanına malik olmalı, kooperativ bankların təcrübəsindən fəal surətdə istifadə edilməli, qrantlardan istifadə barədə sistem kifayət qədər şəffaf olmalıdır.

Nəticə

Xarici təcrübəyə münasibətdə ehtiyatlı olmağın zəruriliyini qeyd edən tədqiqatçıların da fikri diqqətdən kənarda qalmamalıdır. Bu baxımdan belə bir mövqenin də olduğunu unutmaq olmaz ki, hazırda formalaşan informasiya cəmiyyətində “qabaqcıl təcrübənin təkrarlanmasına davamlı cəhdlərin özünü doğrultmaması, tilsimli dairə effekti yaradır. Daim irəlidə olanı təqib etmək “elmi” formalaşır və bu düşüncə ətalətinə səbəb olur” [6]. Əlbəttə, haqqında danışılan mövqe dünyada qabaqcıl hesab edilən təcrübənin, o cümlədən kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kreditə çıxışının asanlaşdırılması üzrə mütərəqqi təcrübənin təhlili və qiymətləndirilməsini istisna etmir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Бурых Е.С. Зарубежный опыт организации сельскохозяйственного кредитования // Вестник Алтайского государственного аграрного университета, №1(87), 2012, с.106-110
2. Рыкова И.Н., Шкодинский С.В., Юрьева А.А. Опыт отдельных стран европейского союза в поддержке агропромышленного комплекса // Вестник Тверского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2019. №1. С. 166–174, с.168).

3. Шкарупа Е.А. Зарубежный опыт сельскохозяйственного кредитования; возможности использования в российских условиях // Экономика: вчера, сегодня, завтра. 2017. Том 7. № 5В. с. 340-350
4. Официальный сайт Министерства аграрной политики и продовольствия, лесного хозяйства и туризма Италии. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://www.politicheagricole.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina>
5. Курбанова О. Э. Зарубежный опыт кредитования сельскохозяйственного производства и перспективы его применения в России. // Вестник Саратовского гос. социально-экон. университета. №5 (74), 2018, с.151-153
6. Balaev R. A. and others. Sustainable development aspects of information society// “Davamlı inkişafın sosial-iqtisadi problemləri” mövzusunda 37-ci Beynəlxalq Elmi konfrans. Bakı, 14-15 fevral, 2019

Улькер Мамедова

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОБЛЕГЧЕНИЯ ДОСТУПА К КРЕДИТАМ ДЛЯ СЕЛЬХОЗПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Резюме

В статье обосновывается необходимость изучения зарубежного опыта улучшения финансового обеспечения сельхозпроизводителей, облегчения их доступа к кредитным ресурсам. Было показано, что эффективное кредитование является одним из трех основных факторов доступа сельскохозяйственных производителей к финансированию. Был проанализирован опыт Франции, Италии, Испании, Великобритании, Финляндии и других стран Западной и Северной Европы по эффективному кредитованию сельскохозяйственных производителей. Был рассмотрен опыт Канады в поддержке сельского хозяйства посредством кредитования. Прокомментирован опыт Японии в облегчении доступа сельскохозяйственных производителей к кредитным ресурсам. Изучен соответствующий опыт постсоциалистических стран Восточной Европы. Были оценены возможности применения рассматриваемого зарубежного опыта в Азербайджане.

Цель: изучение зарубежного опыта облегчения доступа сельхозпроизводителей к кредитным ресурсам.

Методология: в исследовании были использованы экономико-статистические и аналитические методы.

Результаты исследования: необходимо внести изменения в банковскую систему, чтобы применить зарубежный опыт в создании доступной кредитной системы, что является приоритетом с точки зрения облегчения доступа к финансированию для сельскохозяйственных производителей. Сельскохозяйственные кредиты могут предоставляться коммерческими банками с государственными гарантиями по банковским кредитам и субсидированием процентных ставок. Чтобы повысить кредитоспособность производителей, они должны иметь возможность принимать совместные решения с банками при установлении процентных ставок.

Ключевые слова: *зарубежный опыт, доступ к кредитным ресурсам, опыт стран Западной, Северной и Восточной Европы, эффективное кредитование, сельхозпроизводители, применение*

**FOREIGN EXPERIENCE IN FACILITATING ACCESS TO CREDIT FOR
AGRICULTURAL PRODUCERS**

Summary

The article substantiates the need to study foreign experience in improving the financial support of agricultural producers, facilitating their access to credit resources. Effective lending shown to be one of the three main drivers of agricultural producers' access to finance. Analyzed the experience of France, Italy, Spain, Great Britain, Finland and other countries of Western and Northern Europe for the effective crediting of agricultural producers. It considered the experience of Canada in support of agriculture by lending. Commented on Japan's experience in facilitating access for agricultural producers to credit resources. We studied the relevant experience of post-socialist countries of Eastern Europe. The possibilities of applying the considered foreign experience in Azerbaijan assessed.

Purpose: study of foreign experience in facilitating access of agricultural producers to credit resources

Methodology: in the study used economic, statistical and analytical methods

The results of the study: it is necessary to make changes in the banking system in order to apply foreign experience in creating an affordable credit system, which is a priority from the point of view of facilitating access to finance for agricultural producers. Agricultural credits can provided by commercial banks with government guarantees for bank credits and interest rate subsidies. To improve the creditworthiness of producers, they must be able to make joint decisions with banks in setting interest rates.

Keywords: *foreign experience, access to credit resources, experience of countries of Western, Northern and Eastern Europe, effective lending, agricultural producers, application*